

Izvorni znanstveni članak
UDK 340 (091) (497.13 DUB) »17«
Članak je primljen 18. XII. 1989.

Vesna Miović-Perić

Zavod za povijesne znanosti JAZU,
Dubrovnik

UMORSTVA TURSKIH PODANIKA OD STRANE DUBROVČANA — PRESUĐIVANJE PREMA TURSKIM ZAKONIMA

Čin umorstva između podanika različitih država obično je imao veću težinu nego umorstvo među podanicima iste države, zbog mogućih reperkusija u međudržavnim odnosima. Zbog toga je i način razrješavanja tih incidenata specifičan i najčešće se zasniva na međudržavnom sporazumu.

Ovdje će se analizirati način razrješavanja incidenata nastalih umorstvom turskih podanika od strane podanika Dubrovačke Republike.

Prema šerijatskom zakonu, umorstvo je čin privatne naravi pa su, prema tome, kadije počinjale sudsko gonjenje tek kad bi nasljednici ubijenog uložili tužbu.¹ Nasljednici nisu imali pravo samovoljno tražiti zadovoljstinu nego su se obavezno morali obratiti kadiji, koji bi im, ako su sve zakonske norme bile zadovoljene, na nju dao pravo.²

Za izvršitelja umorstva s namjerom, kazna se sastojala u krvnoj odmazdi (kisas fi'n-nefs), koja je mogla biti izvršena samo i isključivo nad njim, a nikako nad članovima njegove obitelji ili zajednice.³ Ta odredba smatrala se božjom milošću, budući da su kod Arapa, prije islama, izvršenja krvnih odmazdi dovodila do pravih krvoprolića. Krvnu odmazdu za namjerno ranjavanje koje nije smrtonosno (kisas fima dun-in-nefs), imao je pravo izvršiti sam ranjenik.

Kod slučajnih umorstava i slučajnih ranjavanja primjenjivala se tzv. krvnina (dijet). Ona se plaćala ostećenima i onda kad se nije moglo doći do izvršitelja namjernog umorstva ili ranjavanja, te ako bi se nasljednici namjerno ubijenog ili osoba koja je namjerno ranjena, dobrovoljno odrekli prava na krvnu odmazdu.

Krvnina za ubijenu ženu bila je dvostruko manja od one za ubijenog muškarca. Nad muslimanom koji je ubio nemuslimana nije mogla biti izvr-

¹ S. Bobčev, Pogled na pravno uređenje Balkana pod Turskom upravom, Knjiga o Balkanu I, Izdanje Balkanskog instituta, Beograd 1936, str. 167.

² M. Begović, Sur l'application du droit coutumier pendant le regne turc dans nos pays, Balcanica, Academie serbe des sciences et des arts, Beograd, 1974, str. 365.

³ Encyclopedie de l'Islam II, poglavlje »kisas«, Paris, 1927, str. 1097—1101.

Kur'an, sura XVII, 33: »I ne ubijte nikoga koga je Allah zabranio, osim ako pravda zahtijeva. I, ako je netko, ni kniv ni dužan, ubijen, onda njegovom nasljedniku dajemo vlast, ali neka ni on ne prekoračuje granicu, ta njemu je data vlast.« Dakle, pravo na vršenje odmazde pripada najbližem srodniku. Isto tako, on počinitelju može i oprostiti.

šena krvna odmazda, a krvnina koju je u tom slučaju morao platiti bila je dvostruko manja od one za ubijenog muslimana.⁴

Ustanova krvne odmazde nije svojstvena samo šerijatskom zakonu. Nju su poznavali i naši narodi, i to ponekad s veoma strogim normama koje su od najbližeg srodnika ubijenog zahtijevale da u vremenski ograničenom roku osveti ubijenog i tako omoguću njegovoj duši da počiva u miru. Glavari odnosno predstavnici zaraćenih strana, mogli su, na zahtjev jedne od strana, formirati tzv. »krvno kolo«, te učiniti umiru, tj. dogovoriti se oko cijene krvnine. Umira se nije mogla izvesti ako se radilo o umorstvu gosta, o umorstvu iz obijesti, mučki itd.⁵

O postojanju krvne odmazde i među stanovnicima Dubrovačke Republike govori slučaj umorstva Antuna Pigina iz Postranja koji je prethodno ubio u svađi Martina Keleza, također iz Postranja. Incident se zbio 1693. god. Odmah po izvršenju umorstva Pigin je pobjegao, ali se za praznik sv. Mandaljene vratio u Postranje. Rođaci i brat ubijenog su to doznali, odmah su ga pronašli i, kako svjedok kaže, »posjekli ga kao goveđe meso«. Smatrajući da je pravda na njihovoj strani, izvršitelji nisu pobjegli, a na sudu su dali izjavu da je »otišla glava za glavu«. Time je postupak bio okončan.⁶

Odredbe o krvnoj odmazdi kod naših naroda, kao npr. mogućnost primjene umire odnosno krvnine, skoro da se podudaraju sa odredbama šerijatskog zakona. Bitna je razlika u tome što je ustanova krvne osvete kod Turaka podignuta na nivo zakona, dok su se mnoge srednjovjekovne države, pa tako i dubrovačka, trudile ublažiti je i iskorijeniti.

Od trenutka kad su postali sultanovi haračari, a Turci dospjeli na njihovu granicu, Dubrovčani su bili prisiljeni paziti na postupke svojih podanika koji su mogli izazvati turske vlasti. U to doba određeno je da turski podanici za nedjela počinjena na području Republike imaju odgovarati pred njenim sudom, a dubrovački podanici za nedjela počinjena na području Carstva pred šerijatskim sudom. Turske vlasti mogle su zatražiti da im se izruči podanik Republike koji je nad podanikom Carstva izvršio teži zločin, naprimjer umorstvo, bez obzira gdje je izvršen.⁷

Primjeri koji slijede odnose se na umorstva izvršena na području Republike. U ovakvim slučajevima nasljednici ubijenog i zastupnici počinitelja umorstva suočavali su se pred kadijom, ponekad i u samom Dubrovniku. Sami počinitelji u principu se nikada nisu pojavljivali, ma koliko to energično zahtijevali nasljednici ubijenog. Iako su i dubrovački zakoni predviđali smrtnu kaznu za umorstvo, u ovakvim slučajevima ona je najčešće izostajala, a zastupnici ubijenog, obično dubrovački plemići, koristili su svu svoju diplo-

⁴ Encyclopedie de l'Islam I, poglavlje »diya«, str. 1007—1008. M. Z. Pakalin, Tarihi i deyimleri ve terimleri I, Milli eğitim basimevi, Istanbul, 1946, str. 468, 469.

Ove odredbe spominje i Kanun-nama sultana Sulejmana Zakondavca u drugom odsjeku koji govori o novčanim kaznama za tuču, svađu i ubojstvo. Vidi H. Hadžibegić, Kanun-nama Sulejmana Zakondavca, Glasnik Zemaljskog Muzeja IV—V, Sarajevo, 1950, str. 307, 308.

⁵ Enciklopedija Jugoslavije V, poglavlje »krvna osveta«, Naklada Leksikografskog zavoda FNRJ, Zagreb, 1967, str. 438. Pravni leksikon, poglavlje »krvna osveta«, Savremena administracija, Beograd, 1964, str. 409.

⁶ Lam. Crim. serija 50-3, sv. 32, f. 89—90', 131—134, 136'—142', 147, 148 (HAD).

⁷ I. Božić, Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku, Posebna izdanja Srpske akademije nauka, Beograd, 1952, str. 233—247.

matsku umješnost da bi obranili svojeg podanika. Prilikom suočenja bilo je važno nastojati »izjednačiti strane« odnosno sklopiti mir sa nasljednicima ubijenog, te tako okončati spor.

Kad nisu imali drugog izlaza, Dubrovčani su sami sultanu prijavljivali zločine svojih podanika. Na taj način željeli su spriječiti Turke koji su znali, mimo svojih vlastitih zakona, upadati u granična područja Republike i samovoljno tražiti zadovoljštinu. Tražili su od sultana da takve odmazde zabrani, uz obećanje da će izvršitelju suditi čim do njega dođu.

Krajem 1728. godine obratili su se sultanu preko svog konzula Luke Kirika, u povodu umorstva Turčina Alije iz stolačkog kadiluka koje je izvršio jedan stanovnik Imotice. Naime, negdje u Primorju došlo je do svađe i tuče između Imotičanina i Turčina. Imotičanin je u samoobrani udario Aliju zamkom za lisice pa je ovaj od zadobijene ozljede umro. Odmah potom ubojica je pobjegao unutar granica Venecije. Prema uputstvima Republike konzul Kiriko je morao izjaviti da za rješavanje ovog slučaja nije nadležan ni bosanski paša, koji je već slao svojeg agu nebi li dobio novac za krvninu, ni hercegovački sandžak-beg, niti bilo koji kadija, nego samo Porta. Budući da se ubojica nalazio izvan domašaja Dubrovčana, obećali su da će mu suditi čim do njega dođu. Traže od Turaka da u međuvremenu prestanu s odmazdama jer podanici Republike ne mogu biti odgovorni jedan za drugog.⁸ Konzul Kiriko uspješno je obavio posao jer je sultan uskoro izdao ferman upućen bosanskom paši, hercegovačkom sandžak-begu, te kadijama i ostalima, u kojemu zahtijeva da se prekine s odmazdama. Iako je prema zakonu mogao tražiti da se plati krvnina, budući da je do počinitelja bilo nemoguće doći, o njoj u fermanu nema ni spomena. Prema njegovoj odredbi, izvršitelj je trebao biti suočen s oštećenom strankom čim dospije u ruku Dubrovčana.⁹

U kolovozu 1755. godine Turčin Durak iz Popova (Ljubinjski kadiluk) zlostavljao je stanovnike Komolca. Ubio ga je Nikola koji je odmah potom pobjegao unutar granica Venecije. Stanovnici Ljubinja i Trebinja stalno su upadali u Komolac i maltretirali stanovništvo pa je Dubrovčanima bilo jasno da im nije do krvne odmazde, nego do novca odnosno krvnine.¹⁰ Poručili su sultanu po konzulu Đuru Kiriku da i sami žele izvršitelja vidjeti mrtvog jer je zaslužio krvnu osvetu, pa su zato raspisali nagradu od 100 cekina onome koji ga dovede u ruke pravde. Plaćanje krvnine dakle ne dolazi u obzir, a nevine stanovnike Komolca treba ostaviti na miru. Sultan je na ovo izdao ferman bosanskom paši u kojem mu naređuje da zaustavi napade na nevine stanovnike Republike, a Dubrovčani će okrivljenog dovesti na suočenje s nasljednicima ubijenog, čim do njega dođu.¹¹

Nije utvrđeno kako su se ova dva slučaja okončala, ali treba napomenuti da se, prema odredbi sultana Bajazida II iz 1481. godine, nije mogao pokrenuti spor u vezi s incidentom koji se zbio pred više od dvadeset godina.¹²

Sklapanje mira pred kadijom značilo je najčešće pogodbu u pravom smislu riječi, pogodbu oko visine krvnine, naravno tek onda kad bi se pouzda-

⁸ Let. di Lev, serija 27-1, sv. 72, f. 124'—126.

⁹ Traduzioni di Capitulazioni e firmani, serija 20-2, f. 842—843.

¹⁰ »... noi pero repplichiamo che noi non diffendiamo l'Uccisare, che da noi si e andato per la strada del kisas ...« Vidi Let. di Lev, sv. 79, f. 130.

¹¹ Traduzioni di Capitulazioni e firmani, f. 1055.

¹² G. Elezović, Turski spomenici, SAN, 1940, str. 300—302.

no utvrdilo da je dotična osoba umrla nasilnom smrću, a ne zbog bolesti ili zbog vlastite nepažnje. Budući da su prilikom donošenja presude važnu ulogu igrali svjedoci, bili su točno određeni uvjeti koje su morali ispunjavati da bi se mogli pojaviti u ovoj ulozi.¹³ Pojava lažnih i podmićenih svjedoka bila je prilično česta. Tako su 1769. godine braća Spasoja iz nahije Boban kod Trebinja pokušavala dokazati da im je Luka Margaretić iz Gromače ubio brata, dok mu je ovaj ulazio u kuću, i da je potom njegovo tijelo spalio. Utvrđeno je da za ovu izjavu nemaju valjanih svjedoka, pa su zastupnici, vlastelini Luka i Saro dobili od ljubinjanskog kadije presudu po kojoj je okrivljeni oslobođen svake optužbe.¹⁴ Godine 1770. Vlah Petar iz ljubinjanskog kadi-luka razbolio se u Postranju, gdje je ležao u jednoj pojati. Kad je umro, njegova braća su tvrdila da je ubijen i da je pod sobom imao 53 cekina koja su po njegovoj smrti nestala. Budući da je utvrđeno da nemaju valjane svjedoke, pronađeni su drugi koji su posvjedočili da je Petar umro uslijed bolesti i da uz sebe nije imo novca. Spor se odvijao pred ljubinjanskim kadijom, a zastupnici okrivljenih su bila dva vlastelina čija se imena ne navode.¹⁵ Ova dva suđenja održana su na dubrovačkoj skeli.

Ovakvi sporovi, kao i ostali u kojima je uspješno sklopljen mir, završavali su kadijinim zaključkom da je slučaj zauvijek okončan i da više nitko ne može pokrenuti spor u vezi s njim.

Prilikom pogađanja s nasljednicima ubijenog oko visine krvnine, zastupnici okrivljenog često su je uspijevali svesti na predaju dijela imovine okrivljenog. Isto tako, često su uspijevali zadovoljiti oštećenu stranku predajom osobne imovine i trgovačke robe pronađene kod ubijenog ili kod njegovog ubojice. Tako je 1735. godine pretresen i zaključen spor pred stolačkim kadijom u vezi s umorstvom Šabana iz Stoca koje je izvršio Petar Špilj iz Točionika. Tijelo ubijenog pronađeno je negdje između Čepikuća, Trnovice i Točionika. Zastupnik ubojice, Petar Nikolin, zadovoljio je Šabanove nasljednike time što im je predao dio robe pronađene kod ubijenog, a za dio robe koja je nestala platio je 50 dukata.¹⁶ Sava Perišić, stanovnik nahije Boban, pronađen je 1770. godine mrtav u Dubrovniku. Njegovi nasljednici su se pred ljubinjanskim kadijom odrekli svih daljnjih potraživanja čim im je na dubrovačkoj skeli predana trgovačka roba koju je Sava Perišić imao uz sebe.¹⁷ Kada su, godine 1761, Ivan i Matko iz Kraničinog Mira (Brgat) ubili Elaka, sina Vojina, Vlaha iz Uskoplja, njihov zastupnik, Simo Vickov, morao se dobro namučiti dok Elakove nasljednike nije nagovorio da u ime krvnine prime dio imovine Ivana i Matka. Sudsku presudu o sklopljenom miru predao mu je ljubinjanski kadija.¹⁸

¹³ Svjedok mora: 1. biti siguran u ono o čemu svedoči, bilo da je vidio ili čuo, 2. biti obrezan, 3. biti slobodan, 4. biti musliman (u procesu protiv muslimana obavezno), 5. biti sposoban dati izjavu, 6. biti pošten (ne smije biti osoba koje je npr. tužena za klevetu), 7. biti čovjek koji se dobro vlada i živi prema svojem rangu (on će biti uklonjen ako se utvrdi da je naklonjen nekoj igri, npr. šahu, ili ako npr., jede ulicom), 8. izjava svjedoka mora biti neoboriva. Vidi *Encyclopedie de l'Islam IV*, poglavlje »shahid«, str. 268, 269.

¹⁴ *Acta Turcarum*, serija 75, br. 4090.

¹⁵ A. T., 4124.

¹⁶ A. T., 4085.

¹⁷ A. T., 4106.

¹⁸ A. T., 4104.

Slučaj Petra sina Trojana iz Postranja koji je 1757. godine ubio Antuna Jovanovog iz Ljubinskog kadiluka bitno se razlikuje od ostalih. Naime, ovdje je zaštita dubrovačkih vlasti izostala, a nad počiniteljem je u potpunosti izvršena kazna za umorstvo predviđena dubrovačkim zakonom. Zastupnik je nakon toga predao majci ubijenog svu njegovu imovinu pred kadijom Cernice i izjavio da okrivljenog nije mogao privesti jer je prema dubrovačkom zakonu obješen i raščetvoren.¹⁹ Moguće je da se Petar sin Trojanov i prije ovog incidenta prilično ogriješio o zakon.

Slučaj koji slijedi rijedak je po tome što se u sudskoj presudi navodi cijena krvnine koja je bez pogovora i plaćena. Za razliku od većine slučajeva, sasvim je jasno da se ovdje radi o klasičnom umorstvu s pljačkom. Godine 1768. Marko sin Antuna i Krsto, podanici Dubrovnika, ubili su blizu same granice Ali-bega zvanog Bračković iz Trebinja. Ukrali su mu srebrni sat i određenu sumu novca. Zastupnik, vlastelin Saro Bona suočio se na dubrovačkoj skeli pred ljubinjskim kadijom s nasljednicima ubijenog. Bez upuštanja u ikakve prepirke, odmah je priznao da je Ali-beg ubijen bez ikakvog povoda. Nasljednicima je u ime krvnine platio 36 000 akči u što je uračunata i vrijednost srebrnog sata i sume novca, i to od imovine ubojica.²⁰

U dva slučaja iz XV stoljeća, čak je i sam sultan određivao cijenu krvnine. Dubrovčani su u oba slučaja cijenu uspjeli spustiti. Kada je, godine 1476, na Brgatu ubijen Vlah Milivoj iz Jeleča, njegova braća su se potužila sultanu. On je poklisar harača zadržao na Porti, suočio ih sa bratom ubijenog, Vuikom i odredio krvninu od 30 000 akči.

Cijenu je zatim dvostruko smanjio jer su »Dubrovčani oduvijek vijerni haračari Carstva«. Budući da je Republika bratu ubijenog već bila dala 50 zlatnika, poklisari su morali dodati još 250 zlatnika.²¹

Godine 1482. Stjepan Bjelanović je na Brgatu ubio Turčina Aliju. Njegov brat se obratio sultanu, a on je izdao ferman po kojem je počinitelja trebalo uhvatiti i dovesti pred hercegovačkog sandžakbega, a ako ga ne nađu, po šerijatu trebalo je platiti 25 000 akči u ime krvnine. Budući da Dubrovčani i pored raspisane nagrade nisu mogli doći do Bjelanovića, bili su prisiljeni platiti krvninu, ali su cijenu uspjeli spustiti na 10 000 akči.²²

*

Slučaj umorstva trgovca Mustafe iz Ljubinja, koje su 1750. godine izvršili braća Kristovići iz Postranja, razlikuje se od svih navedenih slučajeva po tome što se zbio na području Osmanskog Carstva, pa će zato biti naveden u potpunosti, od ulaganja tužbe obitelji ubijenog do zaključenja spora.

Trgovac Mustafa, stanovnik Ljubinja, ubijen je u mjestu Kotezi u trebinjskoj kapetaniji, koja je bila u sklopu ljubinskog kadiluka. Kad se spomenuti trgovac po obavljenom poslu vraćao kući iz Dubrovnika, putem mu se pridružila grupa ljudi. Neki od njih počeli su napadati oca braće Ilije,

¹⁹ A. T, 4050.

²⁰ A. T, 4096 i 4123.

²¹ Č. Truhelka, Tursko-slovenski spomenici dubrovačke arhive, Zemaljska štamparija, Sarajevo, 1911, str. 44.

I. Božić, Dubrovnik . . . (7), str. 191.

²² Č. Truhelka, Tursko . . . (21), str. 69, 70.

G. Elezović, Turski spomenici (12), str. 191—193.

Vicka i Petra Kristovića (nastanjeni u Grbavcu). Oni su, da bi ga obranili, zapucali iz pušaka zajedno sa Ivanom i Mihajlom Lovrovićem (iz Grbavca), Mihajlom Kolendićem (iz Donjeg Brgata), te Matkom, kojemu prezime nije navedeno. Jedan metak je igrom slučaja pogodio Mustafu i on je umro.

Turci su u ovom slučaju imali puno pravo zatražiti da se počinitelji izruče šerijatskom sudu.

Roditelji i rođaci ubijenog Mustafe obratili su se bosanskom divanu 14. 4. 1750. godine, otprilike petnaestak dana nakon što je umorstvo izvršeno. Pokazali su krvavu košulju ubijenog kao dokaz i podnijeli kolektivnu tužbu — mahzar, zatraživši da se postupak pokrene. Tom prilikom su izjavili da je Mustafa ubijen mučki, iz zasjede, želeći očito steći pravo na izvršenje krvne odmazde. Bosanski paša Bekir, ogorčen i zaprepašten ovim incidentom, sastavio je bujrukdiju²³ upućenu dubrovačkom knezu i vlasteli (prilog I), u kojoj ih prilično oštrim tonom obavještava o ovom, prema njegovim riječima, slučaju bez presedana, u kojem su se njihovi podanici usudili na pravdi Boga ubiti pravovjernog Turčina, i to na području muslimanskog carstva. Oni su zato dužni uhapsiti počinitelje i privesti ih pred imenovane članove vijeća, da bi bili suočeni s oštećenom strankom. Donesena presuda mora biti u potpunosti provedena, a prilikom njenog izvršenja Dubrovčani ne smiju pokazati nemarnost ili popustljivost. Ovo posljednje upustvo navodi na zaključak da je bosanski paša računao na presudu o izvršenju krvne odmazde, kao i na to da su Dubrovčani bili skloni popustljivosti kad se radilo o njihovim podanicima.

Bosanski paša je istog dana po svojem mubaširu,²⁴ bivšem bosanskom timar defterdaru,²⁵ Mustafa-efendiji, uputio još jednu bujrukdiju, naslovljenu na blagajskog muftiju, Ali-efendiju, trebinjskog kapetana, te na spomenutog mubašira (prilog II). Nakon kratkog opisa događaja bosanski paša obavještava Ali-efendiju da je određen za osobu koja će saslušati slučaj i donijeti presudu. On je dužan od dubrovačkog kneza i vlastele zatražiti izručenje počinitelja koji će, u prisustvu mubašira i trebinjskog kapetana, biti suočeni s oštećenom strankom. Presudu će donijeti po kijasu-analognu šerijatskom zakonu. Kijas je četvrti izvor šerijatskog prava. Osnovni njegovi izvori su Kur'an i Sunet (zbirka izreka proroka Muhameda), a kao treći se navodi Idžma-ul-ummet-suglasnost islamskih naučnika o izvjesnom pitanju. Upotrebi kijasa pribjegavalo se kod pravnih odnosa nepredviđenih u prva tri izvora. Takvi odnosi su se rješavali putem analogije s postojećim propisima.²⁶ Budući da se slučaj zbio na području ljubinjanskog kadiluka, za njegovo rješavanje je po pravilu bio nadležan ljubinjski kadija. Međutim, bosanski paša obratio se blagajskom muftiji iz susjednog, blagajskog kadiluka, očigledno smatrajući da kadija, koji je sudske procese morao voditi po utvrđenim šerijatskim zakonima, ne može biti nadležan za rješavanje ovog spora. Muftija, najugled-

²³ Bujrukdija je zapovijed višeg organa vlasti. Njen sastav sličan je sastavu fermana.

²⁴ Mubašir je vanredni poslanik.

²⁵ Timar defterdar-u svakoj provinciji (vilajetu, odnosno pašaluku) vodili su se defteri-registri s opisima timara (lena čija je vrijednost iznosila od 1000—9999 akči) i zeameta (leno u vrijednosti od 10 000—99 999 akči). Timarske registre je vodio timar defterdar. Timar defterdar je ulazio u širi divan (provincijsko vijeće, ovdje bos. divan).

²⁶ M. Begović, O izvorima šerijatskog prava, Arhiv za pravna i društvena pitanja, Izdanje profesora pravnog fakulteta, Beograd, 1933, str. 6—27.

niji ili najstariji muslimanski svećenik u jednom kraju ili pokrajini, bio je nadležan za izdavanje fetvi, kratkih odgovora na pravne upite. Fetve su, između ostalog, pomagale kadijama riješiti neki težak, šerijatom nepredviđen sudski spor. Upravo ova uloga muftije zahtijevala je da im se broj poveća, pa ih je početkom XIX. stoljeća bilo sveukupno oko 210.²⁷ Ovaj slučaj u kojem muftija ustvari preuzima ulogu kadije, izuzetno je rijedak. Prema turskim dokumentima Historijskog arhiva u Dubrovniku, sudske procese su redovito vodile kadije, a rijetko i paše i sandžakbegovi, koji su postupali prema uputstvima sultana.

Zahvaljujući svojoj poznatoj i priznatoj diplomatskoj vještini, Dubrovčani su ovdje uspjeli zaštititi svoje podanike u najvećoj mogućoj mjeri odnosno onoliko koliko su okolnosti dopuštale, a ujedno i zadovoljiti Turke. Na sjednici Senata, održanoj 29. 4. 1750. god., donesena je formalna presuda po kojoj izvršitelji umorstva i njihovi pomagači moraju biti zauvijek protjerani iz Republike, nakon što na uobičajenom mjestu na Pločama dobiju po tri uobičajena udarca bambusovim štapom. Ako se više ikad vrate, bit će obješeni. Njihove kuće će biti spaljene i uništene.²⁸ Suprotno ovoj presudi, Klement Ivan di Menze dobio je istog dana do najsitnijih detalja razrađeno uputstvo po kojem će kuće spaliti, a ukućanima prije toga omogućiti da uklone iz njih svoju imovinu i sakriju je kako najbolje znaju i umiju. Ukućani moraju biti upozoreni tako da nitko ne uspije povezati da je upozorenje poteklo od Senata (prilog III). Pored ovoga, prema genealoškim istraživanjima, jasno je da počinitelji nisu bili prognani i da su nastavili živjeti u Postranju.

Suđenje je održano na licu mjesta 3. 5. 1750. godine. Vlastelini Luka i Frano,²⁹ kao zastupnici počinitelja, suočili su se s oštećenom strankom: s ocem ubijenog, Salihom i njegovim opunomoćenikom i s bratom majke ubijenog, Ibrahim-agom. Prema sadržaju sudske presude (prilog IV), došlo je do velike i dugotrajne prepirke između suočenih stranki. Svađa je najvjerojatnije izbila prilikom utvrđivanja je li Mustafa ubijen slučajno ili namjerno, te zbog činjenice da okrivljeni nisu privedeni, što je oštećena stranka izričito zahtijevala. Naime, vlastela Luka i Frano izjavili su da su okrivljeni pobjegli unutar granica Venecije, a Republika je, da bi barem donekle zadovoljila pravdu, spalila i uništila njihove kuće (prilog V). Budući da je utvrđeno da je umorstvo izvršeno slučajno, nasljednicima ubijenog treba platiti krvninu. Zastupnici su ponudili novac dobiven prodajom dijela imovine okrivljenih, a nasljednici nisu imali drugog izbora do da prihvate ono što im se nudi. Muftija je konstatirao da je mir sklopljen, pa je u svoju presudu unio da više nitko ne može pokrenuti spor u vezi s ovim slučajem. O svemu ovome obavijestio je u svojem izvještaju i pašu. Kristovići i njihovi pomagači, najvjerojatnije sklonjeni do okončanja spora, možda zaista unutar granica Venecije, mogli su dakle, barem prema zakonu, mirno nastaviti živjeti kao podanici Dubrovnika. Ako se uzme u obzir da su im, sve u svemu, spaljene kuće, a one nisu bile jedino što su oni imali u posjedu (prilog III), može se reći

²⁷ Б. Недков: Османотурска дипломатика и палеография I, Наука и изкуство, София, 1966, str. 78—84.

²⁸ ASMM, Izvodi iz Senata, sv. 148, br. 3187 II/6 (HAD).

²⁹ Prezimana vlastelina Luke i Frana se prema postojećim dokumentima nisu mogla utvrditi.

da je Republika zaista uložila trud da ih zaštiti i ošteti u najmanjoj mogućoj mjeri, u čemu je i uspjela.

Prema odluci donesenoj na sjednici Senata 3. 5. 1750. godine, članovi Malog Vijeća nabavili su tri bale raše za 60 cekina, koje je trebalo predati muftiji, mubaširu i trebinjskom kapetanu.³⁰

Zaključak

Način razrješenja incidenta koji je nastao ubojstvom Dubrovčanina nad turskim podanicom, ovisio je o odnosu snaga između tih država. Turska je iskoristila svoju moć i nametnula Dubrovniku pravilo o nadležnosti svog suda za zločine koje su Dubrovčani nad njihovim podanicima učinili na dubrovačkom području, a da pri tom nije bilo reciprociteta.

Da bi zaštitili svoje podanike Dubrovčani su, pored diplomatske aktivnosti, poduzimali razne, često i tajne korake kako bi ublažili posljedice za počinitelja krivičnog djela, bilo da bi ga sakrili ili omogućili bijeg, bilo fiktivnim presudama ili, kad nije moglo drugačije, tajnim obavještavanjem o presudama koje su zadirale u imovinu (npr. paljenje kuće), kako bi se osuđenik pripremio i smanjio posljedice presude.

No, Dubrovčani nisu štitili svoje podanike uvijek. Činili su to zapravo onda kad je postojala i najmanja opasnost da njihov podanik strada zbog pristranosti turskog suda koja bi rezultirala ili težom kvalifikacijom počinjenog djela ili nesrazmjernom kaznom. Ali, ako je čin bio protiv dubrovačkim zakonskim i moralnim normama (npr. umorstvo zbog pljačke), njihova je zaštita izostajala i oni su počinitelja kažnjavali i prema dubrovačkim, također okrutnim pravilima. Svoje podanike nisu štitili ni onda kad su viši državni interesi (skaldan odnos s Turcima) zahtijevali žrtvovanje pojedinca.

Prilog I (Acta Turcarum, HAD, serija LXXV, br. C⁸)

Bujruldija bosanskog paše dubrovačkom knezu i vlasteli

Pečat Bekira, bosanskog paše

Daje se na znanje ponosima zapovjednika kršćanske nacije, dubrovačkom knezu i ostaloj vlasteli, neka im se život okonča dobrim:

Prije je stanovnik ljubinjanskog kadiluka Mustafa, stigao na dubrovačku skelu. Pri povratku, na mjestu zvanom Kotezi, napali su ga iz zasjede braća Kristovići sa svoja tri prijatelja i ubili ga puškom. Otac i rođaci ubijenog podnijeli su bosanskom divanu mahzar, pokazali krvavu košulju ubijenog i zatražili da se provede pravda. Izdata je i poslana ova bujruldija da bi se na licu mjesta analogno šerijatskom zakonu donijela presuda, pošto je blagajski muftija, vrli Ali-efendija

³⁰ Acta Cons. Minoris, serija V, sv. 97, f. 31'.

Acta Cons. Rogatorum, serija III, sv. 165, f. 42'.

određen za osobu koja će ispitati slučaj i analogno šerijatu donijeti presudu, a bivši timar defterdar Bosne, ponos među slavnima i ajanima,³¹ Mustafa efendija, za mubašira. Vaši podanici su se drznuli i imali su smjelosti na opisani način napraviti jedan nezapamćeni incident u sultanovoj zemlji i na pravdi Boga ubiti pravovjernog Turčina. Zato ćete, kako i treba, obratiti svu pažnju na ovaj slučaj i, akobogda, kad ova bujruhdija bude stigla, ubojice spomenutog će uz vašu pomoć biti uhapšene i dovedene na saslušanje pred spomenutog muftiju i mubašira, gdje će biti suočene sa drugom stranom. Nakon što se prema zakonu spor pretrese i zaključi i sastavi hudždžet, dobro ćete pripaziti i obratiti svu pažnju na izvršenje presude. Dobro se pričuvajte da ne budete isuviše popustljivi i nemarni, jer bi to bilo suprotno uzvišenoj vjerodajnici. Postupite prema bujruhdiji.

Pisano 7. Džumazi-ul-ula, 1163. godine

Prilog II (Acta Turcarum, br. C⁹)

Bujruhdija bosanskog paše blagajskom muftiji, mubaširu i trebinjskom kapetanu

Pečat Bekira, bosanskog paše

Sada se daje na znanje blagajskom muftiji, vrlo Ali-efendiji, neka mu se poveća vrlina, ponosu među njemu jednakima, bivšem bosanskom timar defterdaru Mustafa-efendiji i trebinjskom kapetanu, neka im se poveća moć:

Nekoliko razbojnika, podanika Dubrovačke Republike, kojima su imena poznata, ubili su na pravdi Boga Mustafu, stanovnika Ljubinja. Njegovi nasljednici su se požalili bosanskom divanu i zatražili da se provede pravda. Zato si ti, koji si spomenuti muftija, određen za osobu koja će saslušati spor i donijeti presudu, a ti Mustafa-efendija, određen si za mubašira. Vi ćete, onako kako je opisano u drugoj bujruhdiji, otići na lice mjesta i zatražiti od dubrovačke vlastele ubojice. Uz njihovu pomoć ćete ih privesti i suočiti sa drugom stranom. Kad spor bude pretresen i zaključen, napisat ćete hudždžet i pobrinuti se uz pomoć vlastele da se on i provede. Zato je napisana i poslana ova bujruhdija.

Akobogda, kad ona stigne, vi ćete na opisani način stići na lice mjesta, zatražiti od vlastele ubojice i suočiti ih sa drugom stranom. Tada ćete, kada slučaj bude okončan, analogno šerijatu donijeti presudu i pobrinuti se da ona bude provedena a pravda zadovoljena. Postupite prema bujruhdiji.

Pisano 7. Džumazi-ul-ula, 1163. godine

Prilog III (Lettere di Levante, sv. 76, str. 140—142)

Commissione al Magnifico E Clemente Giovanni di Menze che si manda a Bergamo, et a Breno

Occorendo di fare alcune premurose esecuzioni in Bergatto et a Breno, ha giudicato la prudenza dell'Eccellente Senato di confidarle a una Persona Nobile capace di darle nella debita forma un convenevole adempimento, e di accommetterne a noi la direzione e la Commissione da darvisi. L'elezione pertanto n'è caduta in voi E Clemente Giovanni di Menze persuaso il medesimo Senato, che vi diporterete in maniera propria con vostra Lade, e sua Soddisfazione onde col nome di Dio,

³¹ Ajan (ar. riječ preuzeta u obliku množine u značenju »uglednik«) — Do XVIII stoljeća ovaj izraz se koristio samo kao epitet, a potom je postao upravno-pravni termin. Vidi A. Sućeska, Ajani, Akademija nauka BiH, Monografije XXII, knj. 14, Sarajevo 1965.

della Beattissima Vergine Maria, e del Glorioso Martire St. Biagio nostro protettore vi portarete immediatamente a Bergatto, ove giunto v'informarete della Casa di Mihailo Colendich, e fatta avvisare la sua gente di cavarne all'istante la roba fuori, e di salvarla dove meglio saprà, tosto che essa Casa farà senza roba, voi gli farete dar fuoco lasciando che sia bruciata intieramente. E dopo che sarà bruciata ne farete batter le mura, e lasciando un mucchio dè Sassi nel luogo ove era la Casa ne passerete in Postragne.

Quivi giunto praticarete lo stesso con la gente di Casa di Petar, Illia, e Vizenzo fratelli Cristovich, e con quella di Iuan, e Mihailo Luorovich di Postragne, e dopo che sarrano ne farete gettare a terra le mura con lasciare un mucchio di pietre nel luogo ove sarrano state le Case.

L'avviso, che vi si dice di dare alla gente delle Case premotivate, voi attenderete di farlo secretamente, et in maniera, che quando vi si truovasse della gente massime fuorestiera, come sarrete dei Murlacchi e Turchi, non se ne possa accorgere d'essere stato da noi dato il detto avviso, e per usarne qualche pretesto, e meglio cuoprir le cose, comè andarete sopravvenendo al luogo, nel quale si dovrà fare l'esecuzione intimata che l'avrete, disporrebbe ne sia ammassata della frasca dalla gente che viene con voi per effetto dell'accenato bruciamento, con appartarvi intanto, e darne loco perche possano essere salvate le robe ma non in vostra presenza, nè di tutta la vostra gente. Cio vo si dice per ogni buon riguardo, caso che non fossero gia salve al vostro arrivo le robe, come potrebbe succedere che ne ritruovaste, e per avvertirvi, che voi avete a farne apparenz del rigore, e di esequire gli ordini con serietà.

Si può dar parimente caso che si il detto Colendich, che i fratelli Cristovich abbiano più case, e però voi non ne dovrete, che far bruciare una solamente al Colendich, et una ai detti fratelli, purchè sia Casa e non obor a scelta della medesima gente di Casa ma questo ancora avvertirete bene, che non ne traspiri ad alcuna persona, massime fuorestieri, che, si potesse trovar presente, facendo voi vista di abbruciare le case dei dinotati, come se non vi fossero altre, e voi non lo sapeste, nè foste in stato di risaperlo, asserendo pubblicamente, che dall'Ecce-lente Senato si voleva usare tutto il maggior rigore in questa affare.

Per Iuan poi e Mihailo fratelli Colendichi di Postragne non ne abbruciate una Casa ma per casa intediamo, che sia l'aabitazione con una Porta, se però fossero più porte colle sue divisioni si potrà prender una delle dette divisioni per Casa.

E quando le sudette Case da bruciarsi, e diroccarsi fossere attaccate ad altre Case, o delle medesime, o di altre persone, nel diroccarle avvertirete di non lasciar bruciare per negligenza le Case contigue, come pure di non far diroccare se non quelle mura, che fossero sol della Casa bruciata e non garessero parte delle Case contigue.

Nella nota dè nomi di quelli, a qualli s'hanno bruciare, e diroccar le Case essendo compreso un tale Matko senza essere posto alcun cognome, voi subito che arrivarete a Bergatto attenderete d'informarvi da quelle Persone, che meglio vi paresse di poter sapere il caso occorso dell'uomicidio nella Persona del noto Turco di La da Zarine nel Paese ottomano un messe addietro chi siano stati quelli che sono andati dietro, e si sono trovati presenti al noto caso, se sia stato alcuno a nome Matko. e queale, e di quanto ne rileverete farrete ad avvisarvi in diligenza con coriere espresso.

Lo steso farete dopo esser giunto in Postragne avvisandovi di la pure delle informazioni prese con ogni distinzione, e senza piu tornare attenderete le risposte per ricevere i nostri ordini sopra un tal particolare di Matko.

Vi si danno per farne questa esecuzione colla maggior apparenza possibile 40 Soldati colle loro armi, e Stefano Scanze Sergente per valervi si della sua Persona, che di detti Soldati nel fare con ogni prontezza maggiore quanto vi si è

detto. E bisognando per lo diroccamento degli Istromenti, si fa portare dai detti Soldati dei Zapponi, et altro necessario ad essere restituito a questa parte col vostro ritorno. Voi doverete somministrare ai detti 40 Soldati a grossetti 2 per giorno a cadauno, e grossetti 3 al Sergente. Percio vi si danno grossetti 10 de quali presentarete al vostro qui ritorno il conto. E state sano.

Ragusa li 29. Aprile 1750.

Prilog IV (Acta Turcarum, br. 4108)

Hudždžet-presuda blagajskog muftije, Ali-efendije

Dogodilo se onako kao je ovdje zapisano od strane roba-slava budi Bogu-Alija, blagajskog muftije, ranije određenog da sasluša ovaj slučaj, od onoga kojemu je zapoviest u rukama

pečat Ali-efendije

Razlog nizanja pismena je slijedeći:

Preko mubašira bosanskog divana, bivšeg timar defterdara Bosne, stigla je sa bosanskog divana plemenita bujrukdija da se, saslušanjem na licu mjesta, prema šerijatskom zakonu, donese presuda u vezi s dolje navedenim slučajem. Prema naređenju, na šerijatskom sudu sastavljenom od spomenutog mubašira i zamjenika trebinjskog kapetana, ponosa među njemu jednakima, Hasan-bega, sina Osman-paše,³² suočili su se stanovnici ljubinjskog kadiluka, Salih-baša, sin usta-Mehmeda osobno i Ibrahim-aga, sin Mustafa čehaje, kao opunomoćenik svoje sestre Hatime, kćerke Mustafa čehaje s jedne strane, a s druge strane, od dubrovačkog kneza i vlastele izabrani, ponosi zapovjednika kršćanskog roda, vlastelini Luka i Frano. Prilikom suočenja, osobno i kao opunomoćenici dali su izjavu da je Mustafa-baša, sin spomenutog Salih-baše i spomenute žene, prije stigao na dubrovačku skelu trgovačkim putem. Ondje je nešto robe prodao, a nešto kupio. Pri povratku, dok je mirno išao svojim putem, pridružili su mu se neki ljudi, Neki od njih su nasred puta počeli napadati i zlostavljati oca Petra, i Vicka Kristovića, koji su, da bi ga obranili, zajedno sa četvoricom svojih prijatelja zapucali iz pušaka. Jedan metak je pogodio spomenutog Mustafu, koji je Božjom voljom od te rane umro. Izdata je plemenita bujrukdija da se ubojice spomenutog uhapsu i dovedu pred šerijatski sud da bi im se sudilo. Tada je došlo do mnogih prepirki i razmirica sa vlastelom. Konačno, zahvaljujući dobrim posrednicima, zbog mira među narodima, te da bi se otklonila svaka nesuglasica, a s obzirom na to da su jedini nasljednici ubijenog, spomenuti Salih-baša, njegov otac i njegova majka, vlastelini Luka i Frano su ih zadovoljili tako što su im na ruke predali novac od dijela prodane imovine okrivljenih. Mi smo osobno i kao opunomoćenici pristali. Sa stanovnika dubrovačke tvrđave, kao i sa njihovih podanika, skinuli smo svaku odgovornost vezanu za krvninu i krvnu odmazdu. Ako nakon današnjeg dana itko, bilo osobno, bilo preko opunomoćenika, pokuša pokrenuti spor u vezi sa spomenutim slučajem, neka ga ne sasluša nitko od kadija i nitko od valija. Nakon što je ovo zakonom utvrđeno, sastavljen je dokument točno prema onome kako se dogodilo i predat je u ruke vlasteli da bi ga u slučaju potrebe mogli pokazati.

³² Trebinjski kapetan Sulejman vršio je službu kapetana isključivo uz pomoć svojeg oca Ibrahim-paše, koji je bio istaknuta ličnost kao trebinjski paša i kliški sandžakbeg. Upravo 1750. godine išao je Sulejman u Dubrovnik tražiti liječnika za svojeg bolesnog oca, koji je iste godine umro. U ovom sporu Sulejmana je zamijenio Hasan-beg Osmanpašić, koji je kasnije postao trebinjski kapetan sa titulom ajana. Vidi H. Kreševljaković, Kapetanije u BiH, Naučno društvo NR BiH, Djela V, knj. 4, Sarajevo, 1954, str. 138—144.

Ovo se dogodilo 26. Džumazi-ul-ula 1163. godine, kada je i zapisano.

Svjedoci:

Slavan među njemu jednakima, hadži-Omer Dizdarević, emin skele Mehmed-aga, emin skele Ahmed-aga, emin skele Husejn-aga, serdar Ahmed-aga, Rizvan-baša, mula Husejn sin mula-Ibrahim muftije, Serdar-aga, Osman-baša iz Ljubinja, Hasan-baša iz Ljubinja, Mehmed-baša iz Stoca, Ahmed-baša iz Stoca i ostali prisutni.

Prilog V (Acta Turcarum, br. 4607)

Ilam-sudski izvještaj blagajskog muftije bosanskom paši

Ovo je izjava vašeg roba:

Prije je Mustafa-baša, sin Salih-baše, trgovac iz ljubinjskog kadiluka, stigao na dubrovačku skelu gdje je nešto robe prodao, a nešto kupio. Pri povratku su mu se pridružili neki ljudi. Putem su neki od njih počeli napadati i zlostavljati oca Petra i Vicka Kristovića, pa su ovi, da bi ga obranili, zapucali iz pušaka. Božjom voljom, jedan puščani metak je ranio spomenutog Mustafu, koji je od zadobijene ozljede umro. Sa bosanskog divana stigla je plemenita bujrukdija, posredstvom zastupnika spomenutog divana, bivšeg bosanskog timar defterdara, Mustafa-efendije, koja se obraća dubrovačkom knezu i vlasteli, pozivajući ih da na sud privedu spomenutu dvojicu sa četvoricom pomagača, da bi se navedeni slučaj riješio. Uz mene roba, bili su prisutni spomenuti mubašir, te Hasan-beg, sin Osman-paše, zastupnik trebinjskog kapetana. Od strane dubrovačkog kneza i vlastele određeni su ponosi zapovjednika mesijanskog reda, vlastela Luka i Frano. Prilikom suočenja, otac ubijenog Salih-baša i opunomoćenik majke ubijenog, Ibrahim-aga, pokrenuli su spor i zatražili da se okrivljeni privedu na sud. Spomenuti Luka i Frano su odgovarali: »Nikako nije moguće da se oni ovoga puta pojave, jer su pobjegli unutar granica Venecije, a mi smo poduzeli sve mjere da bismo ih uhapsili i saslušali u vezi spomenutog slučaja. Prema našim zakonima spalili smo i uništili njihove kuće. Ako budemo u mogućnosti i njih ćemo osobno prema našim zakonima kazniti.« Po šerijatskom zakonu učinili su sve što je bilo u njihovoj moći i tako dokazali svoju odanost i pokornost uzvišenom Carstvu. Zbog mira među narodima, te da bi se uklonile sve nesuglasice, spomenuti Luka i Frano su zadovoljili nasljednike ubijenog time što su im u ime krvnine predali novac od dijela prodane imovine vlasnika spaljenih i uništenih kuća. Nasljednici su prihvatili. Tako je sa dubrovačke vlastele i njenih podanika skinuta svaka obaveza. U ruke im je predat hudždžet a oslobođanju od svih obaveza. Ovo je istinito stanje stvari i u tom smislu je sastavljeno ovo sudsko rješenje, a zapovijest je u rukama onoga koji zapovijeda.

Pisano 26. Džumazi-ul-ula, 1163. godine

Rob Ali, blagajski muftija, zadužen za saslušanje ovog slučaja od onoga koji zapovijeda

Vesna Miović-Perić

MURDER CASES WITH TURKS AS VICTIMS AND
DUBROVNIK CITIZENS AS WRONGDOERS

Summary

This article presents murder cases with Turks as victims and certain citizens of Dubrovnik as wrongdoers. Most of the cases took place within the boundaries of the Republic except for a murder in Kotezi under the Empire at the time.

The issue of the incidents depended solely on the relating circumstances between the two countries. Dubrovnik took various diplomatic and secret measures in order to protect its subjects and decrease the possible consequences of the criminal deed. But if the crime were against the Dubrovnik lay or moral code (e. g. armed robbery) no protection whatsoever followed by the Republic: the villain was punished according to cruel regulations. This was also the case when higher interests were at stake. Harmonious relations with Turkey for example, could not be marred by one unpunished individual.